

**De Invloed van Hardheid en Onvoorspelbaarheid in de Ontwikkelingsgeschiedenis van
Ouders op de Kwaliteit van Opvoeding**

Noëlle de Vries

S4325702

Bachelor Pedagogische Wetenschappen, Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Bachelorwerkstuk (PABA A412)

T. (Tina) Kretschmer, Prof. Dr.

1 juni 2023

Abstract

Limited research investigated the determinants of individual differences in parenting, which is crucial for professionals such as educationalists and psychologists for improving development. This study examines whether an increase in harshness and unpredictability of the environment in childhood is associated with a lower quality of parenting. A questionnaire involving 143 parents is quantitatively studied using a cross-sectional design. The results of the regression analysis show that neither the harshness nor the unpredictability of the childhood environment are significant predictors of the quality of parenting. In conclusion, there is no empirical evidence for a relationship, despite an expected indirect relationship based on the literature. Several limitations should be acknowledged in this study. Firstly, there were not enough respondents included to detect potential effects. Secondly, the sample may not be representative of the Dutch population. Thirdly, not all the assumptions of a regression analysis are met. Finally, this study solely focuses on the parents' perspective. Future research could further investigate the relationship between the developmental history of parents and its influence on later parental functioning. Additionally, research could investigate appropriate interventions and how these interventions can be used in clinical practice.

De invloed van Hardheid en Onvoorspelbaarheid in de Ontwikkelingsgeschiedenis van Ouders op de Kwaliteit van Opvoeding

Artsenfederatie KNMG en ruim zeventig zorgorganisaties als ziekenhuizen en GGD's hebben de regering opgeroepen tot een langdurige aanpak van de oorzaken van gezondheidsverschillen tussen de verschillende bevolkingsgroepen in een open brief (NOS, 2023). Er werd duidelijk gemaakt hoe belangrijk leefstijl en de sociale en fysieke omgeving zijn, waarbij werd vermeld dat iemands leefstijl en de sociale en fysieke omgeving voor 70% bijdragen aan iemands gezondheidstoestand en de medische zorg maar 11% (NOS, 2023). Het ervaren van een onzekere, onstabiele en oncontroleerbare omgeving in de kindertijd, kan bij kinderen dan ook zorgen voor negatieve langdurige effecten op de gezondheid (Maner et al., 2022).

Naast de invloed van de fysieke en sociale omgeving op de gezondheid, lijken de fysieke en sociale omgeving ook een zekere invloed te hebben op sociaal-emotionele aspecten. Een grote onvoorspelbaarheid in de kindertijd werd geassocieerd met lagere emotionele controle en lagere relatiekwaliteit op langdurige termijn (Szepsenwol et al., 2021). Daarnaast kunnen ervaringen in de kindertijd van hardheid (ervaring van weinig middelen) en onvoorspelbaarheid een reeks belangrijke effecten op lange termijn voorspellen (Maranges et al., 2022).

Het ervaren van hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd werd namelijk in verband gebracht met langdurige effecten op gebieden als cognitie, hechte relaties, economische beslissingen en gezondheid (Maranges et al., 2022).

Deze langdurige effecten van hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd zouden ook later ouderschap kunnen beïnvloeden. De studie van Belsky (1984) heeft namelijk laten zien dat ontwikkelingsgeschiedenis invloed heeft op de vorming van persoonlijkheid en psychologisch welbevinden, wat vervolgens het ouderschap beïnvloedt.

Daarnaast is er veel onderzoek gedaan naar hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd en de invloed hiervan op langdurige termijn (Maranges et al., 2022; Kelly et al., 2022; Maner et al., 2022). Er is echter in onderzoek niet genoeg aandacht besteed aan de bepalende factoren van individuele verschillen in ouderschap (Belsky, 1984). Ook is er weinig onderzoek gedaan naar de invloed van hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd op de latere opvoedingskwaliteit van hen als ouders. Dit onderzoek heeft zich specifiek gericht op de invloed van de hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd op de opvoedingskwaliteit van ouders, wat nieuwe inzichten over individuele verschillen in ouderschap mogelijk zal maken.

In de studie van Smith (2010) werd gesuggereerd dat er niet zoiets bestaat als ‘goed’ of ‘slecht’ ouderschap, ouders kunnen eenmaal slechter zijn in bepaalde domeinen van ouderschap en beter in andere. Ouderschap is dan ook een complexe taak die specifieke acties met zich meebrengt, die de ontwikkeling van het kind beïnvloeden (Rodrigo, Byrne & Rodriguez, 2014). Er lijken meerdere relevante invloeden te zijn op de kwaliteit van ouderschap. Ouderlijke warmte, genegenheid en controle lijken belangrijke kwalitatieve dimensies te zijn (Maccoby & Martin, 1983). Andere belangrijke invloeden zijn: ervaringen van ouders, verwachtingen en attitudes met ouderschap (Bornstein, 2002). Ook de kindgerichtheid en het empathisch zijn richting het kind zijn belangrijke invloeden van de kwaliteit van ouderschap (Smith, 2010). Het onderzoek van McEachern et al. (2012) naar opvoedingsgedrag bracht drie opvoedingsschalen in beeld; ‘positief gedrag ondersteunen’, ‘grenzen stellen’ en ‘proactief ouderschap’.

Het opvoedgedrag van ouders is erg belangrijk voor de ontwikkeling van een kind. Zo lieten de resultaten van de studie van Ulferts (2020) zien dat warm ouderschap en het bieden van autonomie en structuur essentieel is voor een gezonde ontwikkeling op verschillende domeinen. Zo lijkt de kwaliteit van ouderschap gedragsproblemen en successen op

competentiedomeinen te voorspellen bij kinderen (Luthar, 2006; Masten et al., 2006). Ook is de kwaliteit van ouderschap op grote schaal betrokken bij de risico- en beschermende factoren bij de ontwikkeling van psychopathologie, competentie en veerkracht (Collins et al., 2000; Serbin & Carb, 2004). In de studie van Maranges et al. (2022) werden hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd in verband gebracht met uitkomsten op uiteenlopende gebieden, zoals cognitie, hechte relaties, economische beslissingen en gezondheid. Ook kan het hebben van een onvoorspelbare omgeving zorgen voor een slechte gezondheid in de volwassenheid (Maner et al., 2022). We zien daarnaast dat dagelijkse stress en een lagere sociaal economische status (SES) een negatieve invloed hebben op de warmte van ouders (Xu & Zheng, 2022; Zheng & McMahon, 2022). In onderzoek is duidelijk geworden dat het opvoedgedrag van ouders belangrijk is voor de ontwikkeling van het kind en dat er erg veel variatie zit in opvoedgedrag (Ulferts, 2020). Er is minder duidelijk over waar deze variatie in opvoedgedrag vandaan komt.

In de studie van Belsky (1982) werd een model voorgesteld waarin ervan uit wordt gegaan dat opvoedgedrag door meerdere factoren wordt bepaald: persoonlijkheid, kind-karakteristieken en de bredere sociale context. Verder neemt het model aan dat de ontwikkelingsgeschiedenis van ouders, hun relaties, sociale netwerken en het werk wat ze doen, de persoonlijkheid en het welzijn van ouders bepalen en daardoor ook het ouderlijk functioneren beïnvloeden. Zo werd aangenomen dat ouderlijk functioneren wordt beïnvloed door ouders hun psychologisch welzijn en dat het ouderlijk functioneren dus ook teruggeleid zou kunnen worden naar de ontwikkelingsgeschiedenis van ouders (Belsky, 1982). Verschillende studies hebben vervolgens laten zien dat de geschiedenis van ouderschap later opvoedgedrag met eigen kinderen van ouders voorspelt (Belsky et al., 1990; Chassin et al., 1998; Cox et al., 1985).

De ontwikkelingsgeschiedenis van ouders is heel breed, in dit onderzoek wordt ingegaan op kleine aspecten van de ontwikkelingsgeschiedenis van ouders; op de ‘hardheid’ en ‘onvoorspelbaarheid’ van de omgeving van ouders in hun kindertijd. Met ‘hardheid’ wordt er verwezen naar de aanwezigheid van dreiging in de omgeving. Ook gaat het om de afwezigheid van hulpbronnen om te overleven (Belsky et al., 1991; Ellis et al., 2009). ‘Hardheid’ wordt meestal gemeten door metingen van de sociaal-economische status (SES), zoals inkomen, opleidingsniveau, omgeving en beschikbare middelen. Daarnaast wordt het soms gemeten door gevaar en geweld buitenshuis (Maranges et al., 2022). Met ‘onvoorspelbaarheid’ wordt er verwezen naar de instabiliteit van de omgeving, door bijvoorbeeld veranderingen door de tijd heen, situaties van dreiging en de (on)beschikbaarheid van sociale en materiële middelen (Belsky et al., 1991; Ellis et al., 2009). ‘Onvoorspelbaarheid’ wordt meestal gemeten door middel van instabiliteit binnen het huishouden (Maranges et al., 2022).

Er is in onderzoek gekeken naar de invloed van hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd op later functioneren (Maner et al., 2022; Maranges et al., 2022; Xu & Zheng, 2022; Zheng & McMahon, 2022), maar nog niet naar het latere opvoedgedrag van ouders. In deze studie is er gekeken naar de invloed van hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd op de kwaliteit van de opvoeding die ouders bieden.

Voor deskundigen als pedagogen en orthopedagogen die ontwikkeling willen verbeteren is het belangrijk om helderheid te hebben over de invloeden van opvoeding. Wanneer orthopedagogen in de pedagogische omgeving willen interveniëren is het belangrijk dat zij weten wat de invloed van hardheid en onvoorspelbaarheid in de omgeving in de kindertijd is op de latere kwaliteit van opvoeding, zodat de interventies hierop kunnen worden aangepast en kunnen worden ingezet op een manier die het meest helpend is voor het desbetreffende gezin. Zo zou er binnen de interventies gekeken kunnen worden naar de

huidige hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving. Daarnaast zouden er mogelijk preventieve maatregelen ingezet kunnen worden op basis van de verworven kennis.

Het doel van deze studie is te onderzoeken of meer hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd zorgt voor een lagere kwaliteit van opvoeding door ouders. De volgende vraagstelling wordt hiermee gepoogd te beantwoorden: “In hoeverre hebben de hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd invloed op de opvoedingskwaliteit van ouders?”. Waarbij de hypotheses zijn; “Bij een hoge mate van hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders, is er een lagere opleidingskwaliteit” en “Bij een lage mate van hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders, is er een hogere opvoedingskwaliteit”. De hypotheses zijn dus gericht op het toetsen van een negatief lineair verband.

Methode

Onderzoeksdesign

Er is een kwantitatief onderzoek uitgevoerd naar de samenhang tussen hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders en de kwaliteit van de opvoeding die zij aan hun kinderen bieden. Er is hierbij gekeken naar de samenhang tussen variabelen en dus gebruikgemaakt van een correlatieve design.

Populatie en steekproef

De doelgroep van dit onderzoek zijn Nederlandstalige ouders met een kind tussen de 0 en < 6 jaar. De participanten voor dit onderzoek zijn online geworven of apart benaderd door 5 studenten van de studie Pedagogische Wetenschappen, hierbij is er gebruikgemaakt van een gemakssteekproef. Als criterium is gesteld dat op het moment dat er 150 respondenten zouden hebben deelgenomen aan de vragenlijst, de vragenlijst zou worden gesloten. De steekproef bestond uiteindelijk uit 143 respondenten. Van deze respondenten

zijn er 97 moeder, 17 vader en 1 ‘anders’. Verder zijn er 28 missende gegevens voor deze variabele.

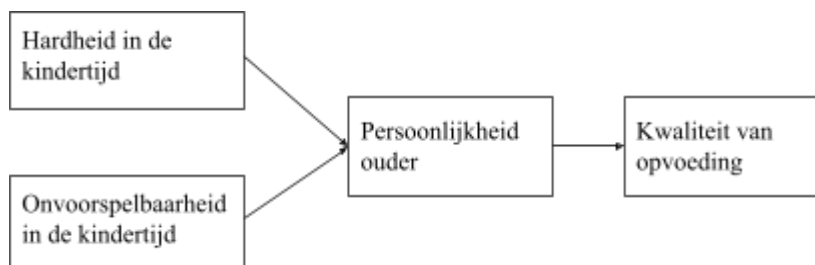
De leeftijden van het kind waarvoor de ouders de vragenlijst hebben ingevuld variëren tussen de 1 en 84 maanden. Waarbij 84 maanden een leeftijd van 7 jaar is ($84 / 12 = 7$). De gemiddelde leeftijd van de kinderen waarvoor de ouders de vragenlijst hebben ingevuld is 37.42 maand, wat een leeftijd van ongeveer 3 jaar is ($37.42 / 12 = 3.12$). Verder variëren de leeftijden van de ouders tussen de 19 en 48 jaar, waarbij de gemiddelde leeftijd ongeveer 33 ($M = 32.91$) is.

Onderzoeksvariabelen en instrumenten

Dit onderzoek richt zich op de hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders en de kwaliteit van opvoeding die zij zelf verlenen aan hun kinderen. De onafhankelijke variabelen zijn ‘hardheid in de kindertijd’ en ‘onvoorspelbaarheid in de kindertijd’. De afhankelijke variabele is ‘kwaliteit van opvoeding’. Er werd verwacht dat de hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd de persoonlijkheid van de ouder beïnvloedt, wat vervolgens de kwaliteit van de opvoeding, die de ouder verleent aan zijn of haar eigen kinderen, zou beïnvloeden. Figuur 1 laat het verwachte verband zien tussen de variabelen, het conceptuele model.

Figuur 1

Conceptueel model.



Bij de respondenten is een online-vragenlijst in Qualtrics afgenomen. Als eerste werden in de vragenlijst vragen gesteld over de algemene kenmerken van mensen. Vervolgens zijn de variabelen van de studie gemeten. De hardheid en de onvoorspelbaarheid in de kindertijd werden gemeten door de score op de ‘harshness and unpredictability scales’, er is gebruikgemaakt van de schalen uit de studie van Maranges et al. (2022). Tijdens het invullen van de vragenlijst, werd aan ouders gevraagd om terug te denken aan hun leven voordat ze 10 waren. Voor het meten van beide schalen zijn er stellingen gebruikt, waarbij ouders konden invullen in hoeverre ze het eens zijn met de stelling op een schaal van 1 (Nooit) tot 7 (Altijd). Voor het meten van ‘hardheid in de omgeving’ is er gebruikgemaakt van 11 stellingen en voor het meten van ‘onvoorspelbaarheid in de omgeving’ is er gebruikgemaakt van 15 stellingen. De schalen bleken een goede convergente validiteit en discriminante validiteit te hebben (Maranges et al., 2022).

De kwaliteit van de opvoeding is vervolgens gemeten door het zelfrapportage-instrument voor ouders: ‘Parenting Young Children’ (PARYC), uit de studie van McEachern et al. (2012). Waarbij er 3 ouderschaps-schalen werden gemeten; ‘supporting good behavior’, ‘setting limits’ en ‘proactive parenting’. Deze 3 schalen bevatten elk 7 vragen, waarop ouders konden antwoorden op een schaal van 1 (Nooit) tot 7 (Altijd). Verder gaf het testen van de convergente validiteit aan dat de ‘PARYC’ een geschikte maatstaf is voor opvoedgedrag (McEachern et al., 2012).

Procedure

De participanten voor dit onderzoek zijn online geworven of apart benaderd. De dataverzameling is ingegaan op 20 maart 2023 en gesloten op 1 april 2023, toen het aantal van 150 respondenten bereikt was. Op de eerste pagina van de vragenlijst is gevraagd voor informed consent, waarbij de respondenten werden geïnformeerd over het onderzoek en mochten aangeven of ze door wilden (zie Bijlage 1). Daarnaast is de vragenlijst anoniem

afgenomen. De data voortkomende uit het onderzoek werd opgeslagen op de RuG X: drive. De data is opgeslagen op een beveiligde schijf, zodat de privacy van de respondenten werd gewaarborgd. Verder is voor analyse van de verkregen gegevens het programma SPSS gebruikt.

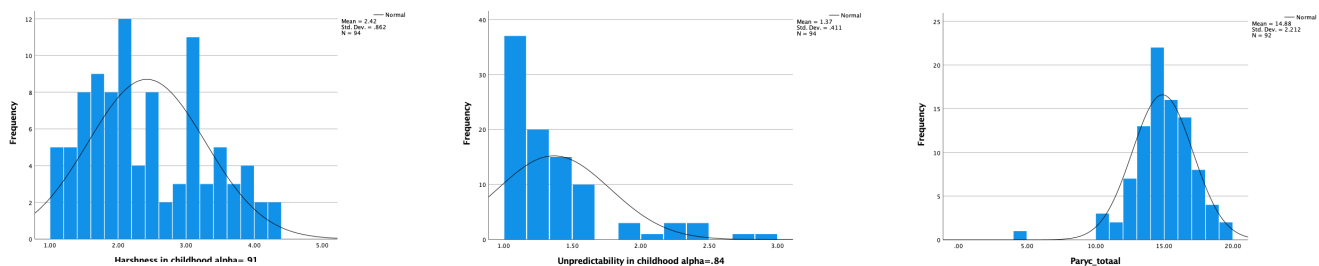
Analyseplan

De data-analyses zijn uitgevoerd door middel van beschrijvende en toetsende statistiek. Aan de hand van de beschrijvende statistiek is er gekeken naar de beschrijvende waarden van de variabelen. Ook is er gekeken naar de verschillende correlaties. Voor de toetsende statistiek zijn twee regressieanalyses uitgevoerd, waarbij er is gecontroleerd voor de volgende confounders; ‘leeftijd kind’, ‘leeftijd ouders’, ‘geslacht ouders’ en ‘gevolgd onderwijs ouders’.

In figuur 1 zijn de data-verdelingen te zien van ‘hardheid in kindertijd’, ‘onvoorspelbaarheid in kindertijd’ en ‘PARYC totaal’. Er valt hier te zien dat er bij de variabele ‘hardheid in de kindertijd’ niet echt sprake is van een normaalverdeling, maar ook geen harde reden om aan te nemen dat de data niet normaal verdeeld is. De variabele ‘onvoorspelbaarheid in de kindertijd’ lijkt een links scheve verdeling te hebben. De variabele ‘PARYC totaal’ lijkt normaal verdeeld te zijn.

Figuur 2

(Normaal) verdeling van de variabelen ‘hardheid in de kindertijd’, ‘onvoorspelbaarheid in de kindertijd’ en ‘PARYC totaal’.



Power analyse

Om te bepalen hoeveel respondenten er minimaal nodig zouden zijn om effecten aan te kunnen tonen is er een power analyse uitgevoerd. Hierbij is als eerste voorspeller (P1) de 'hardheid in de kindertijd' gebruikt en als tweede voorspeller (P2) de 'onvoorspelbaarheid in de kindertijd'. Als geschatte correlatie voor de 'hardheid in de kindertijd' met de kwaliteit van opvoeding is $r = .15$ gebruikt. Als geschatte correlatie voor de 'onvoorspelbaarheid in de kindertijd' met de kwaliteit van opvoeding is $r = .3$ gebruikt. In bijlage 2 is een verdere toelichting gegeven over het gebruik van deze waarden voor de geschatte correlaties.

Met de ingeschatte correlaties zijn er 125 respondenten nodig om een effect aan te kunnen tonen.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Kenmerken van de respondenten

De gegevens van 115 respondenten zijn uiteindelijk meegenomen in de analyses. Hiervan waren er 97 (84.3%) moeder, 17 (14.8%) vader en 1 (.9%) ‘anders’. De leeftijden van de ouders variëren tussen de 19 en 48 jaar, waarbij de gemiddelde leeftijd 32.9 jaar is. De leeftijden van de kinderen van de ouders variëren tussen de 1 maand en 84 maanden (= 7 jaar), waarbij de gemiddelde leeftijd 37.42 maanden (ongeveer 3 jaar) is. Het aantal kinderen dat de deelnemers in totaal hebben varieert tussen de 1 en 5. De meeste deelnemers hebben 2 kinderen (45.2%), veel ouders hebben ook 1 kind (33%), een aantal hebben 3 kinderen (17.4%) en een klein aantal hebben 4 (3.5%) of 5 (0.9%) kinderen in totaal.

Ten slotte is er gekeken naar het opleidingsniveau van de deelnemers. Volgens Maslowski (2020), had in 2019 25% van de Nederlandse bevolking een HBO diploma behaald en 16% een WO diploma. Wat opvalt is dat de meeste respondenten in dit onderzoek HBO (42.6%) of WO (27.8%) hebben afgerond. Daarnaast hebben ook veel ouders het MBO afgerond (19.1%). Weinig respondenten hebben enkel de middelbare school afgemaakt. Relatief veel respondenten hebben dus hoger onderwijs afgerond.

Beschrijving van de variabelen

In tabel 1 zijn de statistieken van de desbetreffende variabelen weergegeven. Het gemiddelde wat de respondenten hebben ingevuld op de stellingen over de hardheid van de omgeving in de kindertijd is 2.42, dit ligt dus tussen ‘bijna nooit’ en ‘soms’ in. Dit betekent dat de respondenten gemiddeld bijna nooit of soms elementen van hardheid van de omgeving hebben ervaren in hun kindertijd.

Het gemiddelde van de respondenten over de onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd is 1.37, dit ligt tussen ‘nooit’ en ‘nauwelijks’ in. Dit betekent dat de

respondenten gemiddeld nooit of nauwelijks elementen van onvoorspelbaarheid van de omgeving hebben ervaren in hun kindertijd.

Bij de drie PARYC variabelen ligt het gemiddelde allemaal rond 5, en dus rond ‘vaak’. Ouders lijken vaak elementen van ‘supporting good behavior’, ‘setting limits’ en ‘proactive parenting’ te laten zien, wat duidt op een goede mate van opvoedingskwaliteit.

De ‘PARYC Totaal’ is vormgegeven door het samenvoegen van ‘PARYC Supporting good behavior’, ‘PARYC Setting limits’ en ‘PARYC Proactive parenting’ tot een somscore. De getallen bij ‘PARYC Totaal’ zijn dus hoger dan bij de andere variabelen, doordat er hier gebruik is gemaakt van een somscore.

Tabel 1

Statistieken variabelen.

	N	Gemiddelde	Std. Deviatie	Minimum	Maximum
Hardheid	94	2.42	0.86	1.00	4.36
Onvoorspelbaarheid	94	1.37	0.41	1.00	2.93
PARYC Supporting good behavior	97	5.10	0.80	2.57	6.67
PARYC Setting limits	95	4.95	0.83	1.00	7.00
PARYC Proactive parenting	93	4.91	1.08	1.00	7.00
PARYC Totaal	92	14.88	2.21	4.57	19.49

Correlaties

In de studie van Büyüköztürk et al. (2012) wordt aangegeven dat een 'r'-waarde tussen de .00 en .30, wordt gezien als een zwakke correlatie. De ‘hardheid in de kindertijd’ en ‘PARYC Totaal’ waren zwak met elkaar gecorreleerd, daarnaast is de relatie niet statistisch significant, $r = -.105$, $p = .327 > .05$. Verder is er ook geen significante relatie gevonden tussen ‘Onvoorspelbaarheid in de kindertijd’ en ‘PARYC Totaal’, $F(0.881) = .351$, $p > .05$.

Toetsende statistiek

Assumpties lineaire regressieanalyse

Er is gekeken naar de assumpties van de lineaire regressieanalyse. Ten eerste is er niet voldaan aan de assumptie van onafhankelijkheid van de gegevens. Bij het verzamelen van de data zijn de deelnemers niet gecontroleerd of ze elkaar kenden. Ook zou de vragenlijst ingevuld kunnen zijn door beide ouders van 1 kind. Er is dus reden om aan te nemen dat deze assumptie is geschonden. Ten tweede lijkt de assumptie van lineariteit niet geschonden te zijn op basis van het spreidingsdiagram tussen ‘hardheid in de kindertijd’ en ‘kwaliteit van opvoeding’ (zie Bijlage 3, Figuur 3). Ook lijkt de assumptie niet geschonden te zijn op basis van het spreidingsdiagram tussen ‘onvoorspelbaarheid in de kindertijd’ en ‘kwaliteit van opvoeding’ (zie Bijlage 3, Figuur 4). Er is dus geen reden om aan te nemen dat de assumptie van lineariteit geschonden is. Ten derde blijkt uit de verdeling van de residuen geen reden te zijn om aan te nemen dat de assumptie van normaal verdeelde residuen geschonden is bij beide voorspellers (zie Bijlage 3, Figuur 5 en 6). Ten slotte bleek uit het spreidingsdiagram met residuen en voorspellende waarden bij de voorspeller ‘hardheid in de kindertijd’ geen reden te zijn dat de assumptie van homoscedasticiteit is geschonden (zie Bijlage 3, Figuur 7). Bij de voorspeller ‘onvoorspelbaarheid in de kindertijd’ lijkt deze assumptie echter wel geschonden te zijn (zie Bijlage 3, Figuur 8). De residuen zijn hier ongelijk verdeeld in een puntenwolk, er liggen meer residuen aan de rechterkant dan aan de linkerkant.

Hardheid in de omgeving in de kindertijd en de kwaliteit van opvoeding

Een meervoudige regressieanalyse is uitgevoerd om de kwaliteit van de opvoeding te voorspellen uit ‘hardheid in de kindertijd’, ‘leeftijd kind’, ‘leeftijd ouder’, ‘geslacht ouder’ en ‘gevolgd onderwijs door de ouders’. De variabelen ‘hardheid in de kindertijd’, ‘leeftijd kind’, ‘leeftijd ouder’ en ‘gevolgd onderwijs’ bleken niet significant te zijn in het voorspellen van de kwaliteit van de opvoeding, $F(5, 81) = 1.780$, $p > .05$ (zie tabel 2). De variabele ‘geslacht

ouder' bleek echter wel significant in het voorspellen van de kwaliteit van de opvoeding, $F(5, 81) = 1.780$, $p = .015 < .05$. Waarbij de vaders aangaven een lagere mate van opvoedingskwaliteit te bieden dan moeders ($\beta = -1.639$).

Door middel van deze regressieanalyse kon 4.30% van de variantie in de kwaliteit van opvoeding verklaard worden.

Tabel 2

Meervoudige regressie-analyse tussen relevante voorspellers en de kwaliteit van de opvoeding.

Variabelen	b (se)	95%BHI	P-waarde
Intercept	16.232	[12.123; 20.342]	.000
Hardheid	-0.121	[-0.667; 0.425]	.660
Leeftijd kind	-0.023	[-0.050; 0.004]	.088
Leeftijd ouder	0.048	[0.077; 0.172]	.448
Geslacht ouder	-1.639	[-2.945; -0.332]	.015
Gevolgd onderwijs ouders	0.019	[-0.320; 0.359]	.910
R2 en adj. R2	R2: .099	adj. R2: .043	

Onvoorspelbaarheid in de kindertijd van de omgeving en de kwaliteit van opvoeding

Er is een tweede meervoudige regressieanalyse uitgevoerd om de kwaliteit van de opvoeding te voorspellen uit 'onvoorspelbaarheid in de kindertijd', 'leeftijd kind', 'leeftijd ouder', 'geslacht ouder' en 'gevolgd onderwijs door de ouders'. De variabelen 'onvoorspelbaarheid in de kindertijd', 'leeftijd kind', 'leeftijd ouder' en 'gevolgd onderwijs' bleken niet significant te zijn in het voorspellen van de kwaliteit van de opvoeding, $F(5, 81) = 1.740$, $p > .05$ (zie tabel 3). Ook in deze regressieanalyse bleek de variabele 'geslacht ouder' wel significant te zijn in het voorspellen van de kwaliteit van de opvoeding, $F(5, 81) = 1.740$,

$p = .014 < .05$. Waarbij de vaders aangaven een lagere mate van opvoedingskwaliteit te bieden dan moeders ($\beta = -1.657$).

Door middel van deze regressieanalyse kon 4.10% van de variantie in de kwaliteit van opvoeding verklaard worden.

Tabel 3

Meervoudige regressie-analyse tussen relevante voorspellers en de kwaliteit van de opvoeding.

Variabelen	b (se)	95%BHI	P-waarde
Intercept	16.103	[11.667; 20.538]	.000
Onvoorspelbaarheid	-0.063	[-1.260; 1.134]	.917
Leeftijd kind	-0.024	[-.051; 0.003]	.081
Leeftijd ouder	0.046	[-0.079; 0.172]	.463
Geslacht ouder	-1.657	[-2.964; -0.350]	.014
Gevolgd onderwijs ouders	0.020	[-0.320; 0.360]	.907
R2 en adj. R2	R2: .097	adj. R2: .041	

Conclusie & Discussie

De onderzoeksvraag die centraal stond binnen dit onderzoek was: "In hoeverre hebben de hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd invloed op de opvoedingskwaliteit van ouders?". De hypothesen in dit onderzoek waren: "Bij een hoge mate van hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders, is er een lagere opvoedingskwaliteit" en "Bij een lage mate van hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd van ouders, is er een hogere opvoedingskwaliteit".

De respondenten hebben niet veel hardheid van de omgeving ervaren in hun kindertijd. Daarnaast hebben de respondenten bijna geen onvoorspelbaarheid van de

omgeving ervaren in hun kindertijd. De respondenten laten ten slotte vaak elementen van een goede opvoedingskwaliteit zien. De hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd bleken beide geen significante voorspellers te zijn voor de kwaliteit van opvoeding die de ouders aan hun kinderen bieden. Er zijn in deze data dus geen aanwijzingen gevonden voor een daadwerkelijk verband. In verhouding met eerder onderzoek werd er wel een indirect verband verwacht. Er is in eerder onderzoek namelijk duidelijk geworden dat hardheid en onvoorspelbaarheid van de omgeving in de kindertijd langdurige effecten kunnen hebben (Maner et al., 2022; Maranges et al., 2022; Szepeswol et al., 2021). Vervolgens heeft de ontwikkelingsgeschiedenis invloed op de persoonlijkheid van ouders, wat het ouderschap beïnvloedt (Belsky, 1984). Het zou aanneembaar zijn dat dit verband in deze studie niet is gevonden, omdat dit een indirect verband is en lastig meetbaar zou zijn.

Ook hebben verschillende studies laten zien dat de geschiedenis van ouderschap later opvoedgedrag voorspelt (Belsky et al., 1990; Chassin et al., 1998; Cox et al., 1985). Wat dan verwacht zou worden is dat de geschiedenis, van de mate van onvoorspelbaarheid en hardheid in de kindertijd, invloed zou hebben op later opvoedgedrag.

Een eerste mogelijke verklaring waarom er geen verband is gevonden, zou kunnen zijn dat de steekproefkenmerken invloed hebben gehad op het vinden van het verband. Zo zien we dat de respondenten een relatief hoog opleidingsniveau hebben. Wanneer de respondenten vergelijkbare achtergronden hebben, zou dit de variabiliteit van de data kunnen hebben beïnvloed, waardoor het moeilijker is om een significant verband te vinden.

Een tweede mogelijke verklaring zou zijn dat andere variabelen invloed kunnen hebben gehad op de opvoedingskwaliteit die ouders hebben geboden. Dit zouden variabelen kunnen zijn als persoonlijkheidskenmerken of de huidige sociaal-economische status van ouders. In deze studie is niet voldoende gecontroleerd op dit soort variabelen, wat zou kunnen bijdragen aan het ontbreken van het verband.

Verder is er wel een significant verband gevonden tussen het geslacht van de ouder en de kwaliteit van opvoeding. Zo rapporteren vaders een significant lagere kwaliteit van opvoeding dan moeders. Hier zouden meerdere verklaringen voor mogelijk zijn, zo zouden vaders een lagere kwaliteit van opvoeding kunnen bieden aan hun kinderen, de opvoeding die zij bieden relatief lager rapporteren of zouden vaders minder beïnvloedbaar kunnen zijn voor de sociale wenselijkheid dan moeders, waardoor ze de kwaliteit van opvoeding, die zij bieden, ook lager rapporteren.

Voor onze kennis over opvoeding weten we dat hardheid en onvoorspelbaarheid gevolgen hebben op langere termijn, maar we hebben geen bewijs kunnen vinden of deze gevolgen ook invloed hebben op de kwaliteit van opvoeding die de ouders vervolgens bieden aan hun kinderen.

Sterke kanten en limitaties

Dit onderzoek kent een aantal sterke punten. Ten eerste is, wat betreft de analyses, het gebruik van een regressieanalyse het best passend is voor de beantwoording van de onderzoeksvraag.

Ten tweede blijkt uit de studie van Maranges et al. (2022) dat de gebruikte schalen voor hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd een goede convergente validiteit en een goede discriminante validiteit hebben. De schalen lijken hardheid en onvoorspelbaarheid retrospectief op een eenvoudige manier te kunnen meten.

Naast de sterke punten zijn er ook een aantal limitaties aan dit onderzoek waar rekening mee gehouden moet worden in vervolgonderzoek. Ten eerste is er voorafgaande aan de dataverzameling een power-analyse uitgevoerd, waaruit bleek dat er aan de hand van de ingeschatte correlaties 125 respondenten nodig waren om een effect aan te kunnen tonen. Uiteindelijk zijn de gegevens van 115 respondenten meegenomen in de analyses. Er zijn in huidig onderzoek dus te weinig respondenten meegenomen om een effect aan te kunnen

tonen. Ten tweede is de steekproef niet helemaal representatief voor de Nederlandse bevolking. De genomen steekproef bevat 84.3% moeders en 14.8% vaders. Ook is het opleidingsniveau van de steekproef niet representatief voor de Nederlandse bevolking. In 2019 had 25% van de Nederlandse bevolking een HBO diploma behaald en 16% een WO diploma (Maslowski, 2020). Wat opvalt is dat de meeste respondenten in dit onderzoek HBO (42.6%) of WO (27.8%) hebben afgerond.

Daarnaast hebben de meeste respondenten een relatief lage mate van hardheid en onvoorspelbaarheid aangegeven. Hierdoor is de data minder verspreid en geeft dit onderzoek een minder representatief beeld voor het verband tussen hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd en de kwaliteit van opvoeding.

Als derde is er niet aan alle assumpties van een regressieanalyse voldaan. Er is niet voldaan aan de assumptie van de onafhankelijkheid van de gegevens. Aan de assumptie van homoscedasticiteit is wel voldaan bij de voorspeller 'hardheid', maar lijkt geschonden te zijn voor de voorspeller 'onvoorspelbaarheid'.

Ten slotte is er in dit onderzoek alleen gekeken naar het perspectief van de ouders. De vragenlijst meet dus vooral de mening van de ouders over hun eigen opvoedgedrag en over hun eigen ervaringen, dit is subjectief. Daarnaast kan er sociale-wenselijkheid-bias optreden wanneer de respondenten in de zelfrapportage sociaal wenselijke antwoorden geven (Kwak et al., 2021). Dit zou problematisch worden wanneer de afhankelijke en onafhankelijke variabele beide vatbaar zijn voor deze sociale-wenselijkheid-bias (Kwak et al., 2021).

Klinische implicaties en vervolgonderzoek

In huidig onderzoek is er geen verband gevonden tussen de hardheid en onvoorspelbaarheid, in de kindertijd van de ouders, en de huidige kwaliteit van opvoeding die zij aan hun kinderen bieden. Er zijn een aantal klinische implicaties uit dit onderzoek af te leiden.

Ten eerste is er wel bewijs gevonden dat hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd kunnen zorgen voor langdurige effecten (Maner et al., 2022; Maranges et al., 2022; Szepeswol et al., 2021). Het zou hierbij nuttig kunnen zijn om de geschiedenis van ouders met ervaringen van hardheid en onvoorspelbaarheid in overweging te nemen bij het bieden van interventies. Zo zouden ouders kunnen nadenken over hun eigen ontwikkelingsgeschiedenis en hoe dit hen heeft beïnvloed. Ze zouden daarbij kunnen nadenken over welke elementen van hun opvoedingskwaliteit ze zouden willen behouden en welke ze eventueel zouden willen veranderen.

Ten tweede is het belangrijk om ouders te ondersteunen bij het bieden van een positieve opvoeding aan hun kinderen. Zo zouden ouders gebruik kunnen maken van interventies die erop zijn gericht om ouderlijke competentie, ouder-kind relaties en interacties binnen het gezin te verbeteren.

In vervolgonderzoek zou het verband tussen hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd en de kwaliteit van opvoeding verder kunnen worden onderzocht door middel van een grotere steekproef en een minder subjectieve meting van de variabelen. Ook zou er hierbij een steekproef kunnen worden genomen, waarbij er meer spreiding onder de respondenten is op gebied van ervaringen van hardheid en onvoorspelbaarheid in hun kindertijd. Hierbij is het ook van belang dat er wordt gecontroleerd op eventuele derde variabelen die van invloed zouden kunnen zijn op de kwaliteit van opvoeding. Verder zou in vervolgonderzoek nog verder onderzoek kunnen worden gedaan naar de relatie tussen de ontwikkelingsgeschiedenis van ouders en de invloed hiervan op het later ouderlijk functioneren. Ten slotte zou er onderzoek gedaan kunnen worden naar passende interventies en hoe deze het best ingezet kunnen worden in de klinische praktijk.

Literatuurlijst

- Belsky, J., & Barends, N. (2002). Personality and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Being and becoming a parent* (pp. 415–438). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Belsky, J., Steinburg, L., & Draper, P. (1991). Childhood Experience, Interpersonal Development, and Reproductive Strategy: An Evolutionary Theory of Socialization. *Child Development, 62*, 647–670.
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development, 55*(1), 83–96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Belsky, J., Youngblade, L., & Pensky, E. (1990). Childrearing history, marital quality, and maternal affect: Intergenerational transmission in a low-risk sample. *Development and Psychopathology, 1*, 291–304.
- Bornstein, M. H. (Ed.). (2002). *Handbook of parenting: Children and parenting* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F., (2012). *Scientific Research Methods*. Ankara, 13th Edition, Pegem Academy.
- Chassin, L., Presson, K. C., Todd, M., Rose, J. S., & Sherman, S. J. (1998). Maternal socialization of adolescent smoking: The intergenerational transmission of parenting and smoking. *Developmental Psychology, 34*, 1189–1201.
- Collins, W. A., & Laursen, B. (2004). Changing relationships, changing youth: Interpersonal contexts of adolescent development. *Journal of Early Adolescence, 24*, 55–62.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., Riedel, C., Scalf-Michler, L., & Suster, A. (1985). Intergenerational influences on the parent–infant relationship in the transition to parenthood. *Journal of Family Issues, 6*, 543–564.

- Ellis, B. J., Figueredo, A. J., Brumbach, B. H., & Schlomer, G. L. (2009). Fundamental dimensions of environmental risk. *Human Nature*, *20*, 204–268.
- Huver, R. M. E., Otten, R., de Vries, H., & Engels, R. C. M. E. (2010). Personality and Parenting Style in Parents of Adolescents. *Journal of Adolescence*, *33*(3), 395–402.
- Kelly, C. L., Slicker, G., & Hustedt, J. T. (2022). Family experiences, parenting behaviors, and infants' and toddlers' social-emotional skills. *Early Childhood Education Journal*. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s10643-022-01425-z>
- Kwak, D.-H. (Austin), Ma, X., & Kim, S. (2021). When does social desirability become a problem? Detection and reduction of social desirability bias in information systems research. *Information & Management*, *58*(7), 1–13.
<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1016/j.im.2021.103500>
- Luthar, S. S. (2006). Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation* (2nd ed., pp. 739–795). Hoboken, NJ: Wiley.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (pp. 1-101). New York: Wiley.
- Maner, J. K., Hasty, C. R., Martinez, J. L., Ehrlich, K. B., & Gerend, M. A. (2022). The role of childhood unpredictability in adult health. *Journal of Behavioral Medicine*.
<https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s10865-022-00373-8>
- Maranges, H. M., Hasty, C. R., Martinez, J. L., & Maner, J. K. (2022). Adaptive Calibration in Early Development: Brief Measures of Perceived Childhood Harshness and Unpredictability. *Adaptive Human Behavior and Physiology*, *8*(3), 313-343.

- Masten, A. S., Burt, K. B., & Coatsworth, J. D. (2006). Competence and psychopathology in development. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology* (2nd ed., pp. 696–738). New York: Wiley.
- McEachern, A.D., Dishion, T.J., Weaver, C.M. *et al.* Parenting Young Children (PARYC): Validation of a Self-Report Parenting Measure. *J Child Fam Stud* 21, 498–511 (2012).
<https://doi.org/10.1007/s10826-011-9503-y>
- NOS. (2023, 16 februari). *Brandbrief aan kabinet: voorkom dat mensen ziek worden door armoede*.
<https://nos.nl/artikel/2464031-brandbrief-aan-kabinet-voorkom-dat-mensen-ziek-word-en-door-armoede>
- Rodrigo, M., S. Byrne and B. Rodríguez (2014), “Parenting styles and child well-being”, in Ben- Arieh, A. et al. (eds.), *Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective*, Springer Netherlands, Dordrecht,
https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_86.
- Serbin, L. A., & Karp, J. (2004). The intergenerational transfer of psycho- social risk: Mediators of vulnerability and resilience. *Annual Review of Psychology*, 55, 333–363.
- Smith, M. (2010). Good parenting: Making a difference. *Early Human Development*, 86(11), 689–693. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2010.08.011>
- Szepeswol, O., Simpson, J. A., Griskevicius, V., Zamir, O., Young, E. S., Shoshani, A., & Doron, G. (2021). The effects of childhood unpredictability and harshness on emotional control and relationship quality: A life history perspective. *Development and Psychopathology*. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1017/S0954579421001371>

- Ulferts, H. (2020). Why Parenting Matters for Children in the 21st Century: An Evidence-Based Framework for Understanding Parenting and Its Impact on Child Development. OECD Education Working Papers, No. 222. In *OECD Publishing*. OECD Publishing.
- Xu, J., & Zheng, Y. (2022). Parent- and child-driven daily family stress processes between daily stress, parental warmth, and adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*.
- Zheng, Y., & McMahon, R. J. (2022). Lability in parental warmth in childhood: Antecedents and early adolescent outcomes. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *51*(5), 610–622.

Bijlage 1: Informed consent

Beste ouders,

Hartelijk dank voor uw interesse in deze vragenlijst die onderdeel uitmaakt van een groter project. Wij proberen te achterhalen waarom ouders verschillen in hoe zij hun ouderschap beleven en hoe zij hun kinderen opvoeden. Met deze vragenlijst willen wij meer informatie krijgen over de invloed van ervaringen uit hun eigen jeugd op hoe ouders hun kinderen opvoeden.

Het invullen van deze vragenlijst duurt maximaal 15 minuten. Uw deelname is geheel vrijwillig en u kunt op elk moment stoppen. Als u de vragenlijst in zijn geheel invult verschijnt aan het einde een link naar een website waar wij u vragen om uw e-mail in te voeren. Wij gebruiken deze alleen om de cadeaubon ter waarde van €3 naar u op te sturen.

Wij verwijderen email-adressen meteen na het versturen. Deze extra stap zorgt ervoor dat uw antwoorden uit de vragenlijst door ons niet met uw email in verbinding gebracht kunnen worden. Het is niet verplicht om uw e-mailadres achter te laten.

De gegevens worden opgeslagen op een beveiligde server van de Rijksuniversiteit Groningen. Uw antwoorden worden anoniem verwerkt in het onderzoek en nooit in verbinding met uw e-mailadres opgeslagen.

Contact

Mocht u nog vragen hebben over dit onderzoek, aarzel dan niet om contact op te nemen met de hoofdonderzoeker: Prof. Tina Kretschmer, t.kretschmer@rug.nl

Adjunct hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen, Afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen

Voor vragen over privacybescherming kan contact worden opgenomen met de RUG-functionaris gegevensbescherming: mr. Arjen Deenen (privacy@rug.nl).

Vereisten voor deelname

- U bent de biologische ouder of verzorger van een kind onder de 6 jaar.
- U speelt momenteel een actieve rol in de opvoeding van dit kind. Indien u meerdere kinderen onder de 6 heeft, vul dan de gehele vragenlijst in over de opvoeding van het oudste kind.

Toestemmingsverklaring

- Ik geef hierbij toestemming om mijn antwoorden te gebruiken voor wetenschappelijk onderzoek.
 - Ik weet dat de vragenlijst vertrouwelijk is en dat mijn antwoorden in wetenschappelijk onderzoek alleen geanonimiseerd worden gebruikt.
 - Ik weet dat ik het recht heb om op vragen geen antwoord te geven en dat ik kan beslissen om op elk gewenst moment te stoppen zonder dat ik daarvoor een reden hoeft te geven.
- Ik stem toe
- Ik stem niet toe

Bijlage 2: Power analyse

Er is nog niet veel onderzoek gedaan naar de invloed van de hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd van ouders op de kwaliteit van opvoeding. In de studie van Maranges et al. (2022) is er wel onderzoek gedaan naar de samenhang van impulsiviteit, zelfbeheersing, waargenomen beperkingen, persoonlijk meesterschap, sociale wenselijkheid en de Big-five persoonlijkheidskenmerken met hardheid en onvoorspelbaarheid tijdens de kindertijd. Hardheid en onvoorspelbaarheid in de kindertijd worden hierbij gecorreleerd met persoonskenmerken. Uit onderzoek weten we dat persoonlijkheid van ouders invloed kan hebben op de opvoeding die zij bieden (Belsky & Barends, 2002; Huver et al., 2010). Wanneer hardheid en onvoorspelbaarheid samenhangen met de de persoonskenmerken zouden we hiermee ook de samenhang met kwaliteit van opvoeding kunnen inschatten. De correlaties van hardheid in de kindertijd met de persoonskenmerken variëren tussen $r = -.07$ en $r = -.20$. De correlaties van onvoorspelbaarheid in de kindertijd met de persoonskenmerken variëren tussen $r = -.08$ en $r = .34$ (Maranges et al., 2022). Daarnaast is er in het onderzoek van Maranges et al. (2022) ook gekeken naar de correlatie tussen de leeftijd van het eerste kind, het aantal kinderen van de ouder, de hardheid in de kindertijd en onvoorspelbaarheid in de kindertijd.

De correlatie tussen hardheid in de kindertijd en het aantal kinderen is hierbij lager ($r = -.08$) dan bij de correlatie tussen onvoorspelbaarheid in de kindertijd en het aantal kinderen ($r = -.29$). Ook is de correlatie tussen hardheid in de kindertijd en de leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind lager ($r = -.12$) dan de correlatie tussen onvoorspelbaarheid in de kindertijd en de leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind ($r = -.45$).

De correlaties van de onvoorspelbaarheid in de kindertijd met de persoonskenmerken en kind aspecten zijn hoger dan de correlaties van de hardheid in de kindertijd met de

persoonskenmerken en kind aspecten. Om deze reden is er gekozen voor een geschatte correlatie voor de hardheid van de omgeving met de kwaliteit van opvoeding $r=.15$. Als geschatte correlatie voor de onvoorspelbaarheid van de omgeving met de kwaliteit van opvoeding is er gekozen voor $r=.3$. Daarnaast is hiervoor gekozen, omdat de correlaties van hardheid en onvoorspelbaarheid met de persoonskenmerken in de studie van Maranges et al. (2022) hier het meest dichtbij lagen.

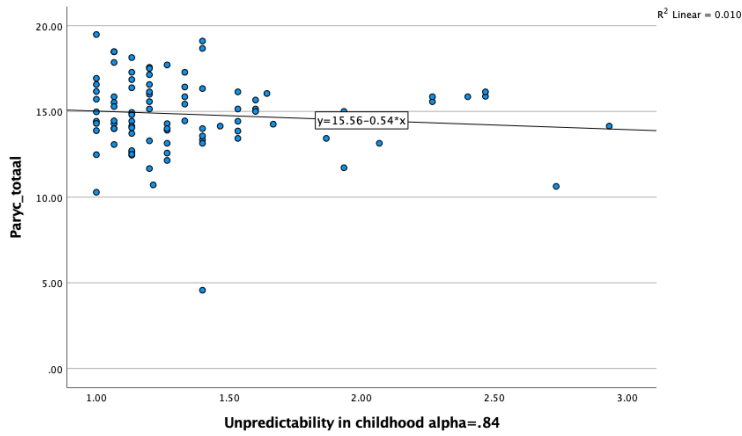
Met de ingeschatte correlaties zijn er 125 respondenten nodig om een effect aan te kunnen tonen.

Bijlage 3: Assumpties regressie-analyse

Assumptie lineariteit

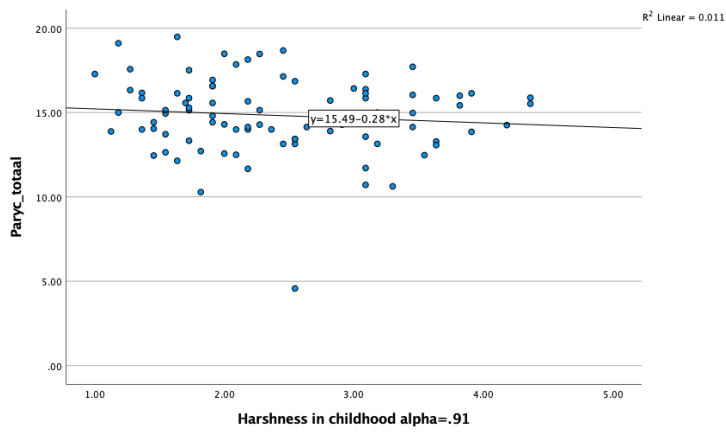
Figuur 3

Spreadingsdiagram 'Hardheid in de kindertijd' en 'PARYC totaal'.



Figuur 4

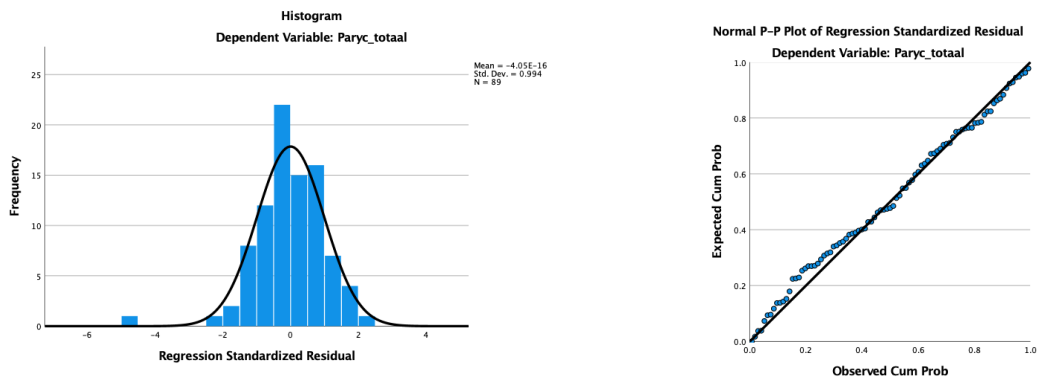
Spreadingsdiagram 'Onvoorspelbaarheid in de kindertijd' en 'PARYC totaal'.



Assumptie normaalverdeling van residuen

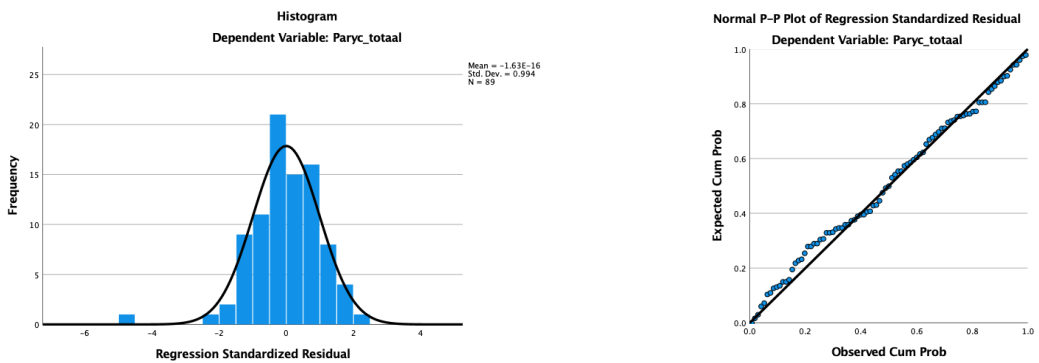
Figuur 5

Verdeling van de residuen bij 'Hardheid in de kindertijd' en 'Kwaliteit opvoeding'.



Figuur 6

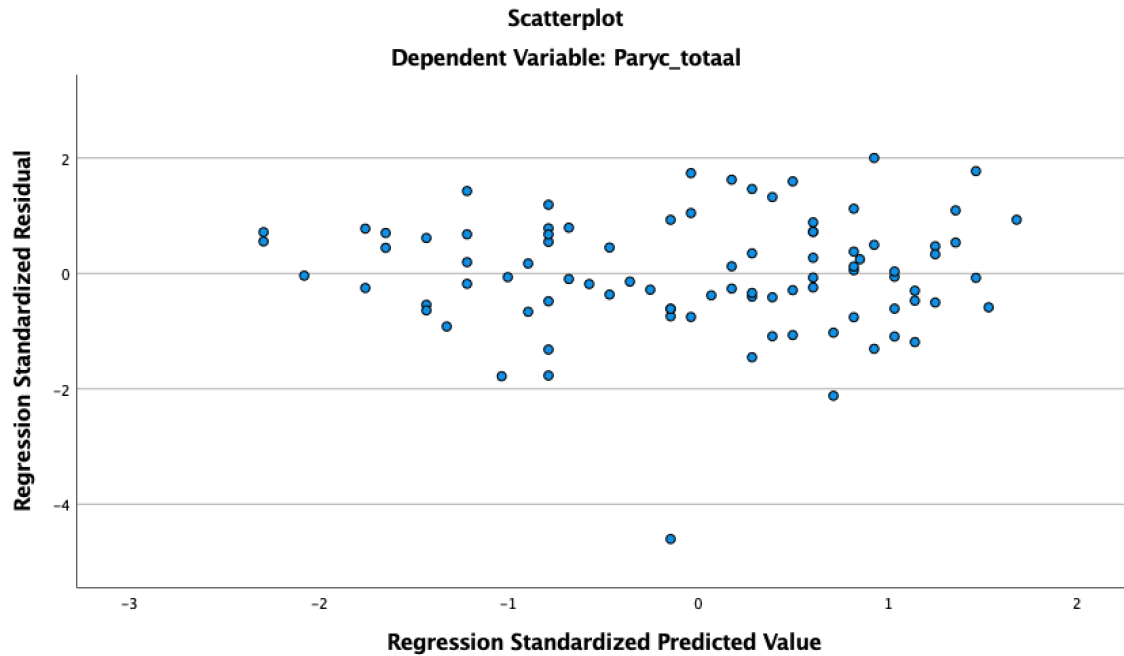
Verdeling van de residuen bij 'Onvoorspelbaarheid in de kindertijd' en 'Kwaliteit opvoeding'.



Assumptie homoscedasticiteit

Figuur 7

Spreadingsdiagram van de residuen bij 'Hardheid in de kindertijd' en 'Kwaliteit opvoeding'.



Figuur 8

Spreadingsdiagram van de residuen bij 'Onvoorspelbaarheid in de kindertijd' en 'Kwaliteit opvoeding'.

